РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, професора
Кришевич Ольги Володимирівни
на дисертаційне дослідження Булгакової Оксани Дмитрівни
«Кримінальна відповідальність за представництво в суді без повноважень», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. 30 вересня 2016 року набрав чинності Закон України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». Зазначеними змінами в Основному Законі України було закріплено особливе місце прокуратури та адвокатури в системі органів правосуддя та нові засади функціонування інституту представництва особи в суді. Так, відповідно до ст. 131-1 Конституції України в Україні діє прокуратура, яка здійснює підтримання публічного обвинувачення в суді; організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. У той же час відповідно до ст. 131-2 Конституції України для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура та виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення; законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

Представництва в суді є важливим питанням реалізації права особи на судовий захист та права на правничу допомогу, який міститься у всіх процесуальних кодексах, які встановлюють порядок здійснення судочинства в тих чи інших юрисдикціях. Встановлення кримінальної відповідальності за

представництво в суді без повноважень мало б бути покликано забезпечити належне використання особами, які здійснюють представництво, своїх процесуальних прав. Існування норми 400-1 КК в розділі XVIII КК України свідчить про те, що об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини, що забезпечують нормальну, регламентовану законодавством діяльність суду і органів у сфері здійснення правосуддя, а також право особи на професійну правничу допомогу.

Наукова обґрунтованість, рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності забезпечується різноманітністю опрацьованих джерел, використанням низки різноманітних методів пізнання з урахуванням предмета дисертаційного дослідження та опрацювання нормативно-правових актів. Розділом XV «Перехідні положення» Конституції України було передбачено поступове запровадження інституту виключного представництва іншої особи адвокатом в судах всіх інстанцій. Так, відповідно до «Перехідних положень» Конституції України представництво відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 131-1 та 131-2 виключно прокурорами або адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції – з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції – з 1 січня 2019 року. Представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року. Таким чином, зазначений Закон повністю вступив у законну силу, чим завершив впровадження у практичну діяльність інституту представництва у судах виключно прокурорами та адвокатами.

Прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та внесення необхідних змін обґрунтовано потребою в істотному підвищенні якості представництва особи в суді. Крім того, з метою забезпечення кримінально-правової охорони інституту представництва в судах Законом України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального

кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» було внесено ряд змін до Кримінального кодексу України, зокрема запроваджено кримінальну відповідальність за представництво в суді без повноважень, яка передбачена ст. 400-1 КК України. Зазначені зміни до КК України набули чинності у червні 2020 року.

Оцінити таке нововведення можна буде із закінченням певного часу, коли ця норма почне реалізовуватися та доведе свою дієвість чи неефективність. Однак вже можна стверджувати, що диспозиція зазначеної статті є недосконалою та не відповідає положенням Закон України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», зокрема: не передбачено відповідальності прокурорів за таке діяння; не визначено особливості кваліфікації даного кримінального правопорушення та відмежування його від інших кримінальних та адміністративних правопорушень тощо.

З огляду на зазначене, дисертаційне дослідження, підготовлене О. Д. Булгаковою, є оригінальним й актуальним як у науковому, так і в практичному аспектах.

Структура дисертації надала можливість послідовно й системно проаналізувати особливості кримінальної відповідальності за представництво в суді без повноважень. Матеріал дисертації викладено логічно, оптимально співвіднесено загальні та конкретні питання, сформульовано необхідні наукові дефініції відповідно до обраної тематики.

У вступі обґрунтовано вибір теми дисертації; визначено її зв’язок з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету і задачі відповідно до визначених об’єкта та предмета дослідження; охарактеризовано її методологію; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, надано відомості щодо шляхів і форм їх упровадження; наведено відомості щодо апробації та публікацій авторки, у яких відображено основні положення роботи; викладено основні положення щодо структури та обсягу дисертації.

У першому розділі на підставі здійсненого дослідження засвідчено недосконаліть стану доктринального опрацювання аналізованого питання. Визначено методологічні засади дослідження. На підставі вивчення історичних джерел виокремлено періоди розвитку кримінальної відповідальності за представництво в суді без повноважень. Результати вивчення зарубіжного досвіду стали корисними під час розроблення оптимальних підходів до вдосконалення змісту ст. 400-1КК України.

У другому розділі визначено родовий, видовий та безпосередні об'єкти представництва в суді без повноважень, а також охарактеризовано потерпілого від зазначеного суспільно небезпечного діяння. Розкрито особливості об'єктивної сторони та усіх її бов'язкових ознак. Охарактеризовано суб'єкта та суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 400-1 К України.

У третьому розділ розкрито особливості кваліфікації представництва в суді без повноважень, а також ознаки, за якими слід відмежовувати це діяння від інших кримінальних та адміністративних правопорушень. Визначено санкції ст. 400-1 КК України. Запропоновано санкцію ч. 2 ст. 400-1 КК України викласти в такій редакції: «караються обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі та той самий строк, з позбавленням права на зайняття адвокатською діяльність строком до трьох років».

У висновках здійснено теоретичне узагальнення та сформульовано пропозиції, спрямовані на вдосконалення кримінально-правової норми, яка передбачає відповідальність за представництво в суді без повноважень.

Авторка засвідчила високий рівень володіння науковою методологією та методикою, уміння аргументовано викладати власні наукові погляди.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми загалом, окремих її аспектів, дають підстави для висновку, що опрацьовані авторкою питання є теоретично і практично

важливими, водночас недостатньо вивченими в науці кримінального права. Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи О.Д. Булгакової не викликають звісно певних зауважень. Висновки в дисертації сформовано відповідно до отриманих результатів, вони мають вагому аргументацію, свідченням чого є використана методологія дослідження, яка ґрунтується на сукупності загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання. Обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, також забезпечена емпіричними даними, які охоплюють результати особистих спостережень з використанням власного досвіду роботи авторки. Зокрема, результати авторського емпіричного дослідження охоплювало: анкетування 295 працівників слідчих підрозділів НП України у м. Києві та 8 областях, а також 38 адвокатів стосовно питань кримінальної відповідальності за представництво в суді без повноважень; статистичні дані щодо кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 400-1 КК України, за 2020–2024 роки.

Вивчення тексту роботи й опублікованих за темою дослідження праць дисертантки дає підстави для висновку про обґрунтованість сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій.

Правильне визначення об’єкта та предмета дослідження, формулювання на цій підставі взаємопов’язаних та взаємообумовлених завдань дало можливість авторці логічно та послідовно викласти матеріал, розкрити повно проблемні питання та надати своїм висновкам переконливої аргументації.

Опрацювання широкого масиву наукового, нормативного й емпіричного матеріалу, застосована методологія, зіставлення інформації, отриманої з різних джерел, висунення та перевірка авторських робочих гіпотез, підтвердження отриманих висновків теоретичними положеннями інших авторів й емпіричними (статистичними) даними, коректність використання термінологічного апарату й нове бачення його уніфікації та систематизації забезпечили достовірність

наукових положень, висновків і рекомендацій, які дисертантка сформулювала в роботі.

Отже, поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертант опанував необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

На підставі аналізу змісту дисертації можна стверджувати, що авторці вдалося реалізувати поставлені завдання та отримати нові, цінні для науки результати. Слід зауважити, що практичну спрямованість дисертаційного дослідження, його ґрунтовну емпіричну базу, що додає положенням і висновкам ґрунтовності й забезпечує їх достовірність.

Високим є теоретичний рівень викладу матеріалу, авторка вміло застосувала різноманітні методи наукового пізнання, ґрунтовно проаналізувала законодавчі акти, судову й іншу практику, коректно полемізувала з іншими дослідниками, аргументовано обстоювала власну позицію, на підставі чого дійшла науково та практично значущих висновків.

Основні положення дисертації, що виносяться на захист відповідають встановленим вимогам. Позитивним моментом роботи є вміння автора обґрунтовувати власну думку, проводити наукову дискусію із вченими, послідовно, логічно та системно викладати матеріал.

Імпонує наукова активність дисертанта, яка проявилась у опублікованні в 11 наукових публікаціях, серед яких п’ять статей – у наукових фахових виданнях України, шість тез доповідей, які оприлюднено на науково-практичних і науково-теоретичних конференціях і засіданнях круглого столу. Публікації здобувачки свідчать про її послідовну роботу з досягнення поставленої мети.

Оформлення дисертації. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами, передбаченими для такого виду робіт, написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Положення, висновки та пропозиції, що містяться у науковій праці, загалом характеризуються аргументованістю і послідовністю.

У дисертації не виявлено порушень академічної доброчесності – плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, слід виокремити певні *недостатньо аргументовані положення, спірні оцінки* аргументації або носять певною мірою суперечливий характер.

1. Необхідною складовою вступної частини дисертації є викладення методів проведеного дослідження. Авторка, дотримуючись цієї вимоги, починає виклад переліку використаних методів пізнання із поділу їх на загальнонаукові та спеціально-наукові. У цілому такий підхід є можливим, хоча наука права поділяє методи наукового пізнання на більшу кількість основних груп рівнів), наприклад, філософські методи, загальнонаукові методи та спеціально-юридичні методи. Попри вказівку на поділ методів на групи, у підрозділі 1.1 дисертації «Сучасний стан та методологія дослідження кримінальної відповідальності за представництво в суді без повноважень» авторка не дотримується такого поділу та викладав методи незалежно від приналежності їх до певної групи. Таке рішення авторки не впливає на якість здійсненого дослідження та окреслення його методології, однак для кращого розуміння системи методів правового дослідження доцільно вивчати їх, поділяючи на групи.

2. В підрозділі 3.1. дисертації авторка висвітлює особливості кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 400-1 КК України, а також правила відмежування цього діяння від інших кримінальних та адміністративних правопорушень. На нашу думку, доцільно також було проаналізувати дисципліні проступки адвоката у контексті відмежування кримінальної від дисциплінарної відповідальності за схожі у ст. 400-1 КК України діяння.

Утім висловлені зауваження мають дискусійний характер, викладені у формі побажання, не стосуються загального концепту дослідження та не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, а є рекомендаційними і в цілому не позначаються на позитивній оцінці дисертації, а насамперед характеризують складність та актуальність досліджуваної проблематики.

З урахуванням викладеного вважаю, що дисертація *Булгакової Оксани Дмитрівни на тему: «Кримінальна відповідальність за представництво в суді без повноважень»* є кваліфікаційною науковою працею, яка містить положення, що мають істотне значення для правничої науки, а саме неї ґрунтовно розкрито зміст ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 400-1 КК України, проаналізовано питання його кваліфікації, на підставі чого запропоновано прийнятний варіант удосконалення кримінально-правової заборони.

На підставі вищенаведеного вважаю, що *Булгакова Оксана Дмитрівна на тему: «Кримінальна відповідальність за представництво в суді без повноважень»,* за своїм змістом відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право»; є завершеною, самостійною кваліфікованою науковою працею, що містить науково обґрунтовані результати проведених автором досліджень, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для юридичної науки; відповідає вимогам, визначеним Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261 (із змінами), а також наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 щодо оформлення дисертації, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Авторка дисертації – *Булгакова Оксана Дмитрівна* – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор **Ольга КРИШЕВИЧ**